

Coronakrisen kan bli långvarig

World in Property den 17 juli 2020

Sveriges BNP kan i år falla med så mycket som 7–8 procent och arbetslösheten stiger sannolikt till tvåsiffriga tal. De flesta bedömare räknar med en återhämtning nästa år men sådana prognoser är högst osäkra. Det ländes till eftertanke att prognosmakare, enligt en studie av ett stort antal länder under de senaste tre decennierna, i 90 procent av fallen missat när ett år med BNP-fall följts av ytterligare ett sådant år.

En vanlig syn har varit att vi nu befinner oss i en kris men att ekonomin kommer att omstarta och börja återgå till normalitet inom några månader. Det är förmodligen en alldeles för optimistisk bedömning. Jag tror att vi snarare bör tänka i termer av tre faser: akut kris nu, en övergångsperiod på 1–2 år och först därefter en mer definitiv återgång till normalitet. I övergångsfasen kan ekonomin fortfarande vara starkt coronapåverkad med smittspridning som går upp och ner. Följden blir antagligen växlande ekonomisk aktivitet både därför att restriktioner varierar och därför att människors spontana beteende påverkas. Det bör i sammanhanget påminnas om att spanska sjukan för hundra år sedan kom i tre olika vågor och grasserade under två år. Förhoppningen är förstås att vaccin snabbt ska utvecklas och börja produceras i stor skala, men detta förefaller högst osäkert.

Smittbekämpning också ekonomisk politik

En viktig insikt är att mindre smittspridning är avgörande för att åter få igång den ekonomiska aktiviteten. Framgångsrik smittbekämpning är därför också god ekonomisk politik.

Den hittillsvarande svenska coronastrategin, med mindre av restriktioner än i till exempel våra nordiska grannländer, har delvis motiverats av en tro att det ska ge mindre ekonomiska tapp. Men detta vet vi egentligen inte. Ett skäl är att den ekonomiska aktiviteten i stor utsträckning hålls tillbaka av spontana beteendeförändringar när människor inte vågar konsumera tjänster som kräver kontakt ansikte mot ansikte eller inte vågar gå till jobbet. Det är fullt tänkbart att mer strikta restriktioner under en kort period som får ner smittspridningen rejält, och därför kan följas av betydligt mildare restriktioner, på sikt har mindre ekonomiska kostnader än ganska strikta restriktioner under längre tid.

En studie av spanska sjukan i USA visar att städer som införde tidigare och hårdare restriktioner hade mindre dödlighet men inte sämre, utan snarare bättre, ekonomiska utfall än andra städer. En annan studie har jämfört hur den privata konsumtionen i början av coronakrisen utvecklades i Sverige och Danmark. De striktare danska restriktionerna tycks bara ha lett till marginellt större minskning av den totala privata konsumtionen: ett större konsumtionsfall för unga motverkades av ett mindre fall för äldre (som med mindre smittspridning vågade fortsätta konsumera tjänster i större utsträckning).

En åtgärd som förmodligen skulle vara mycket effektiv, såväl för att bekämpa smittspridningen som för att öka den ekonomiska aktiviteten, är testning i stor skala av vilka som har akuta coronainfektioner kombinerad med radikalt utökad kontaktspårning (och isolering av potentiellt smittade) samt smittspårning. Samtidigt bör omfattande antikroppstester av vilka som haft infektion,

och därför kan antas ha utvecklat immunitet, genomföras så fort sådana anses ge tillräckligt säkra resultat.

Ett rejält uppskalat test- och spårningsprogram kommer att vara dyrt: kanske talar vi om 10–20 miljarder kronor. Men det är ändå småpengar jämfört med de stora finanspolitiska stödåtgärder som redan har beslutats och som börjar närma sig 250 miljarder kronor eller runt 5 procent av BNP. Förutom vinsterna i form av sparade människoliv är de samhällsekonomiska vinsterna av ett omfattande test- och spårningsprogram förmodligen mycket stora. Det kommer också att kräva stora personalresurser: flera tusen människor kan behöva anställas för att hantera logistiken. Men de personalresurserna finns ju eftersom många blivit arbetslösa och ännu fler korttidspermitterats.

Finanspolitikens roll

I den nuvarande akuta krisfasen har staten tagit på sig en ren försäkringsroll. De finanspolitiska insatserna är inte traditionell stimulanspolitik i syfte att hålla uppe efterfrågan. Målet är i stället att försäkra företag och hushåll mot stora inkomstfall. Det gäller inte minst att försöka förhindra konkurser och bevara samhällsekonomiskt effektiva matchningar mellan företag och anställda, så att ekonomin så småningom lättare kan återstartas. Andra åtgärder har syftat till att reducera smittspridningen (borttagen karensdag för anställda i sjukförsäkringen och att staten tagit över arbetsgivarnas kostnad för sjuklön under de första 14 dagarna av en sjukperiod, så att det ska bli lättare för personer med symtom att stanna hemma från jobbet) samt att tillföra tillräckliga resurser till regioner och kommuner för vård och omsorg.

Finanspolitiken kan behöva förändras i en övergångsfas med fortsatt, men mindre, smittspridning. Det kommer fortfarande att krävas rena inkomststöd från statens sida. Men inslaget av åtgärder med det främsta syftet att hålla uppe efterfrågan bör ökas. Fortsatta – och kanske rentav ökade – stöd för att hålla tillbaka smittspridningen (se diskussionen ovan om testning och spårning) samt generösa bidrag till kommuner och regioner för att de ska kunna upprätthålla omsorg och vård (och inte minst för att regionerna ska börja beta av den vårdskuld i form av uppskjutna behandlingar och operationer som uppstått under pandemin) kommer att behövas.

Men därutöver bör vi under en övergångsfas i möjligaste mån försöka rusta ekonomin inför den normalisering som så småningom kommer. Ett sådant program kan innehålla flera delar. Investeringarna bör i denna fas stimuleras genom accelererade avskrivningar eller ett extra investeringsavdrag. Samtidigt vet vi erfarenhetsmässigt att det tar tid att starta större projekt, inte minst investeringar i infrastruktur. Så man kanske ska inte vänta sig alltför mycket. En önskvärd åtgärd – som bör sättas in så fort som möjligt – är stöd till investeringar för att anpassa arbetsplatser till den sociala distansering som kan behövas så länge smittspridningen fortgår. Ett mer förmånligt ROT-avdrag under viss tid framöver skulle troligen också vara effektiv konjunkturpolitik.

Den uppkomna situationen borde också användas för ytterligare utbildningsinsatser. Sådana görs redan bland annat genom att antalet högskoleplatser utökas. Men tillfället bör även utnyttjas för en massiv satsning på kurser i svenska språket för utrikes födda: många invandrare har ju antingen förlorat jobbet eller korttidspermitterats i branscher som hotell och restaurang samt detaljhandel. De flesta såväl utrikes som inrikes födda (inklusive artikelförfattaren) skulle också kunna dra stor nytta av bättre digitala kunskaper. Det finns skäl att försöka utforma ekonomiska incitament – till exempel

en extra bonus utöver a-kassa eller andra sociala ersättningar – för studier av angivet slag och uppnådda resultat i dem.

En svår målkonflikt

De vidtagna åtgärderna i form av mer generös a-kassa och generöst permitteringsstöd har varit välmotiverade i den akuta krisfasen. Men samtidigt innebär stöden att staten under en tid betalar många fler för att göra ingenting. Sådan inaktivitet är en samhällsekonomisk förlust även om personer så småningom ska återgå till samma verksamhet som de tidigare utförde. Det är önskvärt att även korttidspermitterade ägnar sig åt så meningsfulla aktiviteter som möjligt om vi får en lång övergångsperiod. Det kan motivera flera förändringar av stöden:

- En gradvis reduktion av subventionsnivån i permitteringsstödet.
- Krav på arbetsgivare att ordna utbildning för korttidspermitterade.
- Någon form av tillfälligt uthyrningsstöd till företag som väljer att hyra ut personal till andra företag så att detta blir mer lönsamt än att korttidspermittera med stora statliga stöd.
- En gradvis förskjutning från subventioner av befintliga jobb till mer av rekryteringsstöd.

Ju längre tid som en övergångsperiod – med fortsatt smittspridning och därför stor coronapåverkan på ekonomin – varar, desto allvarigare blir målkonflikten mellan att å ena sidan förhindra att livskraftiga företag slås ut och å andra sidan inte konservera en bransch- och företagsstruktur som kanske behöver förändras på både kort och lång sikt. Detta kan bli ett svårhanterligt avvägningsproblem.

Lars Calmfors